

SPANNING

NA DE VERKIEZINGEN

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 14, nummer 8, september 2012

NA DE VERKIEZINGEN

Op 12 september mocht de Nederlandse burger voor de vijfde keer in tien jaar naar de stembus. Vervroegde verkiezingen lijken een gewoonte te worden in Nederland en daar is veel over te zeggen. Toch is er niets mis mee wanneer kiezers aan het woord gelaten worden wanneer de politiek het zelf niet meer weet. Zo werkt dat in een democratie.

De uitslag leverde niet op waar veel SP'ers op hadden gehoopt en waar de peilingen lange tijd op hadden geduid: een duidelijke overwinning. In het electorale geweld van de laatste weken van de campagne tussen VVD en PvdA bleef onze partij, in tegenstelling tot veel andere partijen, wel overeind. Dat biedt perspectief voor de toekomst.

In dit nummer staan we stil bij de uitslag van de verkiezingen en de formatie. Want nu de kiezer gesproken heeft, moet de politiek aan de slag met het resultaat. Geen eenvoudige opgave, ook omdat de formatie dit jaar anders zal verlopen dan gebruikelijk was. Voor het eerst gaan de fractievoorzitters niet eerst bij de koningin langs, maar proberen zij zelf een nieuw kabinet te formeren. Of dat lukt moet de komende tijd uitwijzen.

Hoewel er nauwelijks regels voor bestaan, kent het formatieproces wel een aantal conventies, die ook in de nieuwe opzet voor een belangrijk deel overeind zullen blijven. Historicus Alexander van Kessel schreef er samen met zijn collega Carla van Baalen een boek over: 'De kabinetsformatie in vijftig stappen'. Spanning sprak met hem en blikte vooruit op de komende formatie.

Daarnaast staat Europarlementariër Dennis de Jong stil bij wat de SP wil met de toekomst van Europa: samenwerking in plaats van competitie en bescherming van sociale verworvenheden. Volgens socioloog Merijn

Oudenampsen slaat de SP met haar Europa-verhaal de spijker op zijn kop. In plaats van alleen maar te bezuinigen moet Europa investeren in haar toekomst. Volgens Oudenampsen mag de SP dit verhaal met nog meer bravoure naar buiten brengen. Ook pleit hij voor een krachtig links tegengeluid.

Historicus Matthias van Rossum staat stil bij de nieuwe vakbeweging. Hij recenseert het boek 'De vakbeweging vernieuwt' dat het Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging onlangs uitgaf en concludeert dat als de vakbonden in staat zijn om hun eigen leden actiever te betrekken bij het beleid van hun organisatie, de vakbeweging een mooie toekomst tegemoet kan gaan.

In de Parels van de Parlementaire Geschiedenis behandelen we in dit nummer de invoering van de Arbeidswet uit 1919. Onder leiding van de sociaal bewogen katholieke minister Aalberse werd toen de 8-urige werkdag ingevoerd. Een verworvenheid waarvan we nu nog steeds de vruchten plukken.

Tot slot gaat Hans van Heijningen op de achterkant kritisch in op de doorrekening van het Centraal Planbureau (CPB) van de verkiezingsprogramma's en vraagt hij zich af welke waarde hieraan gehecht moet worden.

INHOUD

- 3**
**DE VERKIEZINGSUITSLAG
NADER BESCHOUWD**
- 5**
**NA DE VERKIEZINGEN BLIJFT DE VRAAG:
SOCIAAL OF LIBERAAL?**
- 8**
**WAT WILLEN JULLIE NU EIGENLIJK WEL
MET 'BRUSSEL'?**
- 10**
'ROEMER HEEFT GELIJK'
- 11**
VERNIEUWT DE VAKBEWEGING?
- 12**
**VOOR HET FORMEREN VAN EEN KABINET
BESTAAN NAUWELIJKS REGELS**
- 14**
**PERELS UIT DE PARLEMENTAIRE
GESCHIEDENIS 5**
- 16**
CPB: DOORGEREKEND OF DOL GEREKEND?

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP
Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.
Abonnementenadministratie
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 40
E administratie@sp.nl
Redactieadres
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 35
E spanning@sp.nl
Redactie
Tijmen Lucie
Arjan Vliegthart
Tekstredactie
Daniël de Jongh
Redactieraad
Hans van Heijningen
Tiny Kox
Ronald van Raak
Basisontwerp
Thonik en BENG.biz
Vormgeving
Robert de Klerk
Antoni Gracia
Gonnie Sluijs
Foto cover
Flip Franssen / Hollandse Hoogte ©

DE VERKIEZINGSUITSLAG NADER BESCHOUWD

Tekst: Tijmen Lucie

De verkiezingsuitslag heeft het politieke landschap stevig door elkaar geschud. Terwijl PvdA en VVD na een nek aan nekstrijd stevig groeiden, bleef de SP stabiel op 15 zetels. Veel kiezers stemden strategisch waardoor de winst die zo lang in de peilingen in het verschiep leek te liggen, niet werd gerealiseerd. Toch bleef de SP overeind, terwijl partijen als de PVV (-9), het CDA (-8) en GroenLinks (-6) fors verloren. In totaal brachten 909.853 hun stem uit op de SP, die daarmee samen met de PVV de derde partij van het land is geworden.

Als we kijken naar de verkiezingsuitslag per gemeente dan valt een aantal dingen op. In de eerste plaats zien we landelijk een zeer gelijkmatig beeld: zowel het verlies als de winst valt in alle gemeenten binnen een marge van 0-5%. Hieruit blijkt de SP zich ontwikkeld heeft tot een zeer stabiele partij, die overal in het land kan rekenen op een trouwe kiezersschare.

Hoewel de uitslagen in grote mate hetzelfde zijn als bij de laatste landelijke verkiezingen in 2010, zijn er wel een aantal regio's aan te wijzen waar de SP sterk tot zeer sterk vertegenwoordigd is. Zo is de SP in Boxmeer, waar Emile Roemer wethouder is geweest, ondanks een klein verlies, met 31,6% van de stemmen de grootste partij gebleven. Ook in de omgeving van Boxmeer heeft de SP goed

gescoord. In de Limburgse gemeente Bergen boekte de SP een winst van 3,30% en werd daarmee de tweede partij. In het aangrenzende Gennep won de SP eveneens (+3,20%) en werd met miniem verschil de tweede achter de VVD. Ook in de regio Heerlen heeft de SP haar machtsbasis verstevigd. In Heerlen, waar de SP in het college zit en nog niet zo lang geleden tot meest sociale gemeente van Nederland werd uitgeroepen, kreeg de SP 2,7% meer stemmen dan in 2010 en werd met 21% de tweede partij achter de PvdA. In het nabijgelegen Onderbanken groeide de SP zelfs met 3,1%.

De SP deed het eveneens goed in Nijmegen en omgeving. In Nijmegen zelf behaalde de partij een winst van 1,9% en in het naastgelegen Groesbeek 2,2%.

Kijken we tot slot op provinciaal niveau dan valt op dat de SP in bijna heel Limburg en in grote delen van Noord-Brabant gewonnen heeft, terwijl de partij in Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Flevoland, Friesland en Drenthe in de meeste gemeenten een klein verlies leed. In Gelderland, Overijssel, Zeeland en Groningen was de verhouding winst/verlies ongeveer gelijk.

Zie voor een volledig overzicht van de verkiezingsuitslagen per gemeente:

- verkiezingen.volkskrant.nl/uitslag/partij.html?partyName=sp
- www.nrc.nl/verkiezingen/2012/09/12/uitslagenkaart-tweede-kamerverkiezingen-2012

HOOGSTE PERCENTAGE VOOR SP

Boxmeer	31,6%
Gennep	24,6%
Sint-Anthonis	24,2%
Cuijk	22,4%
Mill en Sint-Hubert	22,3%
Heerlen	21,0%
Bergen (L.)	20,8%
Sint Eustatius	20,8%
Oss	20,0%
Grave	18,0%

GROOTSTE WINST SP TOV 2010 - TWEDE KAMERVERKIEZINGEN

Bergen (Limburg):	+ 3,3%
Gennep (Limburg):	+ 3,2%
Onderbanken (Limburg):	+ 3,1%
Kerkrade (Limburg)	+ 3,0%
Vaals (Limburg)	+ 2,8%
Oirschot (Noord-Brabant)	+ 2,8%
Heerlen (Limburg)	+ 2,7%
Gulpen-Wittem (Limburg)	+ 2,6%
Schiermonnikoog (Friesland)	+ 2,3%
Rucphen (Noord-Brabant)	+ 2,2%

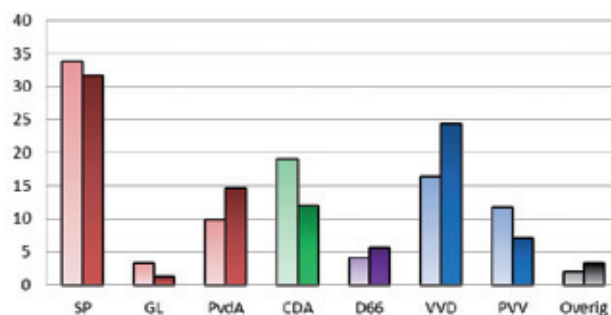
GROOTSTE VERLIES SP TOV 2010 - TWEDE KAMERVERKIEZINGEN

Harlingen (Friesland)	- 4,1%
Boarnsterhim (Friesland)	- 3,4%
Menameradiel (Friesland)	- 3,2%
Skarsterlan (Friesland)	- 3,1%
Het Bildt (Friesland)	- 3,0%
Sudwest Fryslan (Friesland)	- 2,9%
Littenseradiel (Friesland)	- 2,7%
Nieuwkoop (Zuid-Holland)	- 2,6%
Dongen (Noord-Brabant)	- 2,6%
Enkhuijzen (Noord-Holland)	- 2,5%

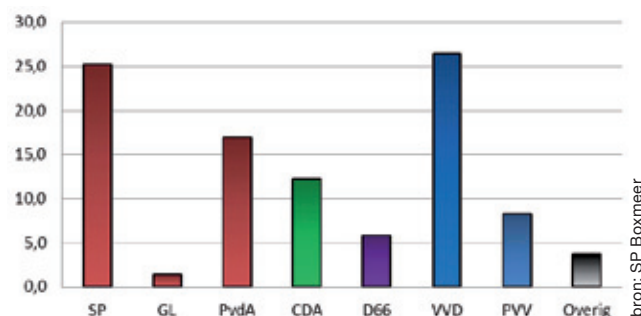
BOXMEER DE GROOTSTE SP GEMEENTE VAN NEDERLAND

Met de verkiezingen van 12 september is Boxmeer de grootste SP gemeente van Nederland geworden. Bijna 32% van alle kiezers in Boxmeer stemde SP. Het 'Roemer-effect' straalde ook af op de gemeenten rondom Boxmeer, want in de andere gemeenten van het Land van Cuijk (St. Anthonis, Cuijk, Grave en Mill en St. Hubert) scoorde de SP eveneens erg goed. In de grafieken hieronder zijn de stemverdelingen in Boxmeer en het Land van Cuijk terug te lezen.

BOXMEER 2010 EN 2012 (% STEMMEN)

LAND VAN CUIJK 2012 (% STEMMEN)

bron: SP Boxmeer

NA DE VERKIEZINGEN BLIJFT DE VRAAG: SOCIAAL OF LIBERAAL?

Tekst: Arjan Vliegenthart

Foto: Martijn Beekman / Hollandse Hoogte ©

Roemer en Samsom: Samen sociaal de crisis uit?

De verkiezingsuitslag van 12 september zal voor veel SP'ers een dubbel gevoel hebben opgeleverd. Wie zo lang, zo hoog in de peilingen heeft gestaan, kan een gevoel van teleurstelling bekruipt wanneer de einduitslag noch winst, noch verlies oplevert. Aan de andere kant heeft de partij zich staande weten te houden in het verkiezingsgeweld tussen PvdA en VVD en dat is iets wat lang niet alle partijen kunnen zeggen. Het Nederlandse politieke landschap is stevig door elkaar geschud, maar de SP heeft haar eigen positie vast kunnen houden. En dat biedt perspectief voor de komende periode waarin ons land op zoek gaat naar een nieuwe regering.

SOCIAAL OF LIBERAAL

De inzet voor de verkiezingen was voor veel partijen helder: wordt het huidige beleid van stevig bezuinigen gecombineerd met toenemende eigen individuele verantwoordelijkheid voor zaken als zorg en sociale zekerheid voorgezet, of gaan we een andere kant op waarbij het overheidstekort in een iets kalmer tempo wordt weggewerkt en collectieve voorzieningen ook door de samenleving in haar geheel worden opgebracht? De SP maakte deze keuze

tot hoofdinzet van de verkiezingen, maar ook de PvdA had stoppen met 'het rechtse rotbeleid' tot uitgangspunt van haar verkiezingen gemaakt. Op rechts zette de VVD stevig in op de voortzetting van het werk van Rutte I en liet het niet na om bij voortdurende waarschuwen voor de rampspoed die het land zou treffen wanneer 'de socialisten' aan de macht zouden komen, waarbij voor het gemak SP, PvdA en GroenLinks over één kam werden geschoven.

De uitslag geeft aan dat Nederland in electoraal opzicht in twee kampen kan worden verdeeld. Zowel de liberale als de sociale uitweg uit de crisis kan op steun in de samenleving rekenen. Het valt echter op dat de meerderheid voor het rechtse beleid dat de afgelopen twee jaar is gevoerd, is verdwenen. De coalitiepartners VVD en CDA hebben samen met de gedoogpartner PVV geen meerderheid meer. Samen verloren de drie partijen zeven zetels en daarmee de meerderheid in het parlement. Ook eventuele gedoogsteun van de SGP verandert daar niets aan. Ook andere liberale regeringsvarianten zoals een centrumrechtse regering van VVD, CDA, D66 eventueel aangevuld met een andere centrumpartij kan niet op een meerderheid rekenen. Doordat CDA en D66 samenwerking met de PVV hebben uitgesloten is de weg over rechts de komende tijd uitgesloten.

Ook onderzoek van Maurice de Hond laat zien dat er op belangrijke terreinen geen meerderheid is voor een rechts-liberaal beleid. Zo is 70 procent van de bevolking voor een inkomensafhankelijke zorgpremie, 79 procent van de kiezers tegen de verhoging van het eigen risico in de zorg en 86 procent voor het behoud van het minimumloon. Ook bij kiezers van rechtse partijen is een meerderheid voor het organiseren van gemeenschappelijke verantwoordelijkheden. Alleen bij de inkomensafhankelijke zorgpremie is een meerderheid van de VVD-kiezers tegen. Ook zo bezien zal buiten het parlement rechts beleid tegen grote maatschappelijke weerstand oplopen.

Rutte en Samsom hebben zojuist voor het eerst samen en tegelijkertijd met verkenner Henk Kamp gesproken.

HELDERE VERSCHILLEN TUSSEN LINKS EN RECHTS

De verkiezingscampagne maakte duidelijk dat er grote verschillen zitten tussen de sociale en liberale weg uit de crisis. Hoewel sommige commentatoren van mening zijn dat de verkiezingsuitslag een versterking van het politieke midden betekent, lijkt het tegenovergestelde het geval te zijn. De grootste centrumpartij van de afgelopen decennia, het CDA, liep voor de tweede keer op rij tegen een daverende verkiezingsnederlaag op. D66 boekte een bescheiden overwinning, maar samen hebben deze twee partijen slechts 1/6e van de zetels in de nieuwe Tweede Kamer. De trektocht van GroenLinks van links naar het radicale midden liep in een electoraal drama af: de partij verloor voor een meerderheid van haar kiezers haar profiel en werd meer dan gehalveerd.

Terwijl de middenpartijen dus fors verloren, zijn de grootste winnaars van de verkiezingen, de VVD en de PvdA, de afgelopen jaren eerder meer naar rechts en links opgeschoven dan dat zij een middenpositie ingenomen hebben. De verschillen tussen beide partijen zijn groter geworden, wat het welhaast onmogelijk maakt om succesvol een regering te vormen waarin beide partijen recht doen aan hun eigen partijprogramma waarmee ze de kiezers tot een stem verlokt hebben.

Op rechts werd steeds duidelijker dat de VVD de afgelopen jaren, in een electorale slag verwickeld met de PVV, een deel van het programma van Geert Wilders had overgenomen. Liet Rutte na de Provinciale verkiezingen van 2011 al optekenen dat hij 'Nederland wilde teruggeven aan de Nederlanders,' tijdens de campagne tapte hij vrolijk verder uit hetzelfde vaatje. De VVD liet daar waar het ging zo min mogelijk ruimte ontstaan tussen haar eigen positie en die van de PVV. Rutte's opmerkingen naar aanleiding van een eventuele vroegde vrijlating van Volkert van der G. waren weinig liberaal. Een premier die de scheiding van de machten actief terzijde schuift, kan een lesje staatsrecht goed gebruiken. Op het terrein van verdere Europese integratie waren VVD en PVV in de diverse televisiedebatten lastig te scheiden; in ieder geval veel lastiger dan de afgelopen jaren waarin de VVD Europese miljardenpakketten wel steunde, terwijl Wilders ertegen foeterde, zonder daar overigens consequenties aan te verbinden.

Aan de andere kant van het politieke spectrum maakte de PvdA een programmatische ruk naar links. De partij ontpopte zich volgens PvdA-Tweede Kamerlid Frans Timmermans tot een SP-light. En het moet gezegd, het verkiezingsprogramma zal voor veel kiezers dezelfde sfeer uitgedamd hebben als het programma van de SP.

MOGELIJKE COALITIES EN MEERDERHEDEN IN TWEEDE EN EERSTE KAMER

Nederland is van oudsher een coalitie-land. Partijen werken op basis van een regeerakkoord samen in de Tweede Kamer. Met uitzondering van het vorige kabinet, dat alleen uit ministers van VVD en CDA bestond en gedoogd werd door de PVV, konden regeringen na de Tweede Wereldoorlog op een stabiele meerderheid in de Tweede Kamer rekenen.

Voor de Eerste Kamer geldt dat partijen daar formeel niet aan het regeerakkoord gebonden zijn. In de praktijk stemmen senatoren echter meestal hetzelfde als hun partijgenoten in de Tweede Kamer. Een regering die geen meerderheid heeft in de Eerste Kamer en daar geen steun kan krijgen voor haar wetsvoorstellen, komt onherroepelijk in de problemen.

Hieronder een lijstje van mogelijke coalities en hun zetelaantal in Tweede en Eerste Kamer.

- heeft een meerderheid in Tweede en Eerste Kamer
- heeft geen meerderheid in Tweede en Eerste Kamer

COALITIE VAN PVD A EN VVD

- Tweede Kamer: 79 zetels
- Eerste Kamer: 30 zetels

COALITIE VAN PVD A, SP, CDA EN D66

- Tweede Kamer: 78 zetels
- Eerste Kamer: 38 zetels

COALITIE VAN PVD A, VVD EN D66

- Tweede Kamer: 91 zetels
- Eerste Kamer: 35 zetels

COALITIE VAN PVD A, VVD EN CDA

- Tweede Kamer: 92 zetels
- Eerste Kamer: 41 zetels

De PvdA keerde zich tegen de marktwerking in zorg, pleitte voor een sociale uitweg uit de crisis waarbij van hogere inkomens een stevigere bijdrage mocht worden gevraagd, stelde de hypotheekrenteaftrek aan de kaak en verzette zich tegen de

versoepeling van het ontslagrecht. Op sommige thema's waren deze standpunten een duidelijke breuk met het verleden. De marktwerking in de zorg werd in de afgelopen twee decennia voor een groot deel onder regeringen ingevoerd waar de PvdA deel van uitmaakte en tijdens de Paarse regeringen verzette toenmalig leider Wim Kok zich tegen maatregelen die de hypotheekrenteaftrek zou aanpakken, terwijl Wouter Bos samen met VVD-minister Gerrit Zalm een hervorming van het belastingstelsel doorvoerde die de inkomensverschillen eerder groter dan kleiner maakte.

Daar was de laatste jaren echter weinig van de merken. Voor het eerst was de PvdA bereid een lijstverbinding aan te gaan met SP en GroenLinks, die door Diederik Samsom 'een soort liefdesverklaring' werd genoemd. Maar daar waar Samsom in de lijstverbinding tussen PvdA en SP een liefdesverklaring vóór de verkiezingen zag, weigerde de PvdA tijdens de campagne zich openlijk uit te spreken voor samenwerking op links ná de verkiezingen. Dat werpt onherroepelijk de vraag op hoe de PvdA haar nieuw hervonden linkse idealen in beleid wil omzetten. Want links beleid maak je immers niet met rechtse partijen. De formatie zal duidelijk moeten maken in hoeverre de verandering van de afgelopen jaren bij de Nederlandse sociaaldemocraten cosmetisch van aard waren of dat ze daadwerkelijk gestoeld zijn op een fundamentele koerswending. De keuze voor bepaalde coalitiepartners is daarin zonder enige twijfel één van de duidelijkste signalen.

NA DE VERKIEZINGEN: OP ZOEK NAAR EEN STABIELE COALITIE

De kiezers hebben zowel de VVD als de PvdA groot gemaakt. De SP is stabiel gebleven, terwijl de meeste andere partijen, met uitzondering van D66, substantieel verloren. Omdat er geen eenduidige meerderheid is voor een linkse of rechtse coalitie wordt het formeren van een nieuwe regering een lastige aangelegenheid. De weg naar een centrumrechtse regering is geblokkeerd. Dat laat twee mogelijkheden open: een links-rechts regering waarbij linkse en rechtse partijen samen een regering vormen of een centrumlinkse regering, waarbij PvdA

en SP samen met een aantal centrumpartijen een coalitie vormen.

Beide mogelijkheden hebben hun eigen problemen. Tijdens de verkiezingscampagne hebben zowel CDA als D66 aangegeven dat regeren met PvdA én SP heel lastig zou worden. Daarbij werden niet veel inhoudelijke argumenten gegeven, behalve dat de partijen samen te sterk zouden zijn. Programmatisch zou echter een centrumlinkse regering het meest consistente beleid opleveren, ook omdat een links-rechts regering, waarin PvdA en VVD in de Tweede Kamer samen al een meerderheid hebben, inhoudelijk weinig samenhangend kan zijn. Daarbij mag niet vergeten worden dat VVD en PvdA zo groot konden worden omdat veel van hun kiezers wilden voorkomen dat de politieke opponent, hetzij Diederik Samsom, hetzij Mark Rutte leiding kan geven aan het nieuwe regeringsbeleid. Een coalitie tussen deze twee partijen doet daarom niet per definitie recht aan de verkiezingsuitslag. De scherpe polarisatie tussen de twee partijen in de laatste weken van de campagne en de inhoudelijke verschillen in verkiezingsprogramma maken het bijzonder lastig, dan wel onmogelijk, om samen te regeren.

Tijdens de campagne werd VVD-leider Mark Rutte niet moe om te zeggen dat Nederland behoefte heeft aan een stabiele regering. Dat is zonder meer waar, maar een stabiele regering is geen eigendom van de VVD. Sterker nog, veel van de gevallen regeringen in het afgelopen decennium waren coalities waar de VVD deel van uitmaakte. Het avontuur van VVD, CDA en de Fortuynistische LPP duurde nog geen 90 dagen, terwijl Rutte I niet eens twee jaar kon regeren. Zo bezien is een regering zonder de VVD wellicht een van de meest stabiele oplossingen. De kiezer heeft gesproken, het is nu aan de politieke partijen om recht te doen aan de stemmen die zij hebben gekregen.

WAT WILLEN JULLIE NU EIGENLIJK WEL MET 'BRUSSEL'?

Tekst: Dennis de Jong Foto: Suzanne van de Kerk

Veel mensen in Nederland delen de kritiek van de SP op de Brusselse bemoeizucht en op het neoliberale beleid van de afgelopen 25 jaar. Toch hoorde je tijdens de verkiezingscampagne ook nogal eens de vraag opkomen hoe wij als SP de Europese samenwerking wél vorm zouden willen geven. Ook het grote verlies van de PVV die een puur anti-Europese campagne voerde, laat zien dat het door de kiezer niet wordt gewaardeerd, als je alleen maar kritiek levert. Mensen willen oplossingen en een duidelijke richting: kortom, wat wil de SP nu eigenlijk wél met Brussel?

Het eerste antwoord op die vraag is natuurlijk dat we een complete breuk willen met het beleid van het kabinet Rutte-Verhagen. Rutte is erin geslaagd zowel vrijwel alle Europese lidstaten op de kast te jagen, als zich te vervreemden van de eigen bevolking. Iedereen herinnert zich nog hoe neerbuigend minister De Jager over Grieken sprak: 'die hebben er een potje van gemaakt, ze moeten gewoon wat harder werken en wat minder hoge looneisen stellen'. Met dat soort uitspraken maak je geen vrienden. Het is waar, de Grieken hadden met de boekhouding geknoeid en er zijn rijke Grieken die liever hun geld op Zwitserse bankrekeningen stallen dan in eigen land belasting betalen. Tegelijkertijd lijden heel wat mensen armoede, is meer dan de helft van de jongeren werkloos, is het midden- en kleinbedrijf ingestort, en wordt de kwaliteit van onderwijs en zorg door alle bezuinigingsmaatregelen teruggebracht tot het niveau van een ontwikkelingsland. Als je ziet dat dit het gevolg is van het Europese beleid tegenover Griekenland, dan mag je wel een toontje lager zingen, ook als je De Jager heet. Ook in Centraal- en Oost-Europa hebben Rutte c.s. weinig vrienden gemaakt. Doordat ze afhankelijk waren van de steun van Wilders, hebben ze nooit afstand genomen van diens discriminatoire uitspraken over Polen en andere Oost-Europeanen die niet alleen onze baantjes af zouden pikken, maar ook nog eens dronken over straat zouden zwerven en veel overlast zouden veroorzaken. Als je de burgers van andere lidstaten beledigt en discrimineert, dan krijg je daarvoor vroeg of laat de rekening gepresenteerd. Als dan Nederlandse belangen in het geding zijn, bijvoorbeeld als het gaat om het behoud van de €1 miljard per jaar die Nederland als korting krijgt op de afdracht aan de Europese Unie, dan hoef je niet op steun van Zuid- en Oost-Europa te rekenen.

Tegelijkertijd heeft Rutte niet alleen de Tweede Kamer maar de hele Nederlandse bevolking voortdurend om de tuin geleid. Denk maar aan de hulp voor Griekenland, Portugal en Ierland. Het zou hier volgens Rutte gaan om een goede investering, want je kreeg op de rekening van die landen een vette rente en op den duur zouden de leningen

netjes worden afbetaald. Inmiddels zijn de rentepercentages verlaagd, want van een kale kip kun je niet plukken, en moeten we nog maar zien of we het geld echt terugkrijgen. Belangrijker nog: het ging eigenlijk helemaal niet om hulp aan die landen. Het ging erom dat de banken die veel staatsobligaties uit de zwakke eurolanden in het bezit hadden, netjes zouden worden afbetaald. Via de Akropolis rechtstreeks naar de kluizen van de banken. Dat zou het ware verhaal zijn geweest.

Nog zo'n 'misverstand': de afspraken over economisch bestuur zouden helemaal geen effect hebben op Nederland, die waren gericht op de zwakke eurolanden. Maar eerder dit jaar waren Rutte en De Jager er als de kippen bij om erop te wijzen dat als het begrotingstekort in 2013 boven de 3% zou uitkomen, al is het maar een beetje, er onmiddellijk door Brussel zou worden ingegrepen. Hoezo, geen effect op Nederland?

Kortom, het kabinet Rutte is er in twee jaar in geslaagd om overall in Europa ruzie te maken en tegelijkertijd de Nederlandse burgers stelselmatig een rad voor ogen te draaien. Dat is slecht voor Nederland en funest voor het vertrouwen dat mensen in politici kunnen hebben. Zo willen we het als SP in ieder geval niet.

Wat we ook niet willen, is aan de leiband lopen van 'Brussel'. De SP heeft maling aan eurocraten en aan de lobbyisten van grote bedrijven en speculanten. Mensen die in Brussel rondlopen om alleen maar meer macht te krijgen ten koste van de lidstaten, zijn niet onze vrienden. En de grote bedrijven en speculanten die Brussel jarenlang in hun greep hebben gehad al helemaal niet. Tegelijkertijd voelen we ons wel verbonden met de burgers in Europa. Emile Roemer is hoogstpersoonlijk naar Griekenland gegaan om zijn solidariteit te tonen richting de gewone Grieken. Europa is ons continent en we dulden niet dat er de armoede alleen maar toeneemt en de rijken zich blijven verrijken ten koste van de gewone werknemers, de kleine zelfstandigen, of de zieken en mensen met een beperking.

Bij Europa denkt de SP liever niet aan de eurocraten in Brussel. Voor ons tellen in de eerste plaats de gewone mensen, overall in Europa. Hun menselijke waardigheid en gelijkwaardigheid, daar gaan we voor, met hen zijn we solidair. Dat is helemaal in overeenstemming met onze beginselen uit 'Heel de Mens'.

Dus willen we als SP een goed beeld krijgen van de problemen die burgers uit de lidstaten op dit moment hebben. Als we zien dat het huidige afbraakbeleid in Zuid-Europa alleen maar leidt tot een krimpende economie en daarmee tot mensonterende toestanden, dan gaat

Dennis de Jong (midden) en zijn fractiemedewerkers in Brussel.

de SP in gesprek. Met onze zusterpartijen, met de vakbeweging en met het armoedenetwerk. Dan willen we van hen direct horen hoe zij denken dat de situatie in hun land kan verbeteren.

Gelukkig heeft de Europese Centrale Bank onlangs besloten tot grootschalige opkoop van staatsobligaties, als dat nodig is om de rente beheersbaar te houden. Dat is iets waar de SP al jaren om heeft gevraagd: geen kleine stapjes onder voorwaarden die de landen steeds verder de put in drukken, maar de garantie dat er een paar jaar rust komt. Dat de speculanten eventjes niets kunnen verdienen aan de oplopende rentes: als ze weten dat er een plafond is aan de rente, verliezen ze hun interesse. Zij zijn immers vooral geïnteresseerd in gokken en als al vaststaat dat je de hoofdprijs nooit kunt krijgen, haken ze af. Overigens blijft het vreemd dat de ECB aan niemand verantwoording hoeft af te leggen: ze nemen ingrijpende politieke besluiten, maar geen democratische instelling die ze controleert. Ook dat wil de SP veranderen: je kunt dit soort beslissingen niet overlaten aan bankiers onder leiding van een van de ex-voormannen van Goldman Sachs, Draghi.

De tijd die met de maatregelen van de ECB wordt gewonnen, moeten we gebruiken om samen met de betrokken landen te werken aan goed bestuur: het einde van vriendsjespolitiek en in plaats daarvan belastinginning naar draagkracht. Daarnaast moeten we, net als in Nederland, een investeringsprogramma opzetten. Het onderwijs niet afbreken maar opbouwen. Nieuwe, innovatieve bedrijvigheid stimuleren, bijvoorbeeld via de ontwikkeling van zonne- en windenergie. Het geld daarvoor is er al: ieder jaar heeft de Europese Unie miljarden tot haar beschikking voor steun aan minder goed ontwikkelde regio's. Laten we die dan ook gericht inzetten en daarmee Zuid-Europa weer een push geven.

Het grote verschil in benadering tussen de SP en de andere politieke partijen is dat wij meer geloven in samenwerking dan in dictaten uit Brussel. Liever met alle belanghebben-

den uit andere lidstaten rond de tafel zitten en kijken wat het beste is, dan eurocraten vragen met hun neoliberale achtergrond een plan op te stellen en dit op te leggen. We weten dan wat ervan terecht komt: bezuinigen, want een kleine overheid is het ideaal, en afbraak van lonen en sociale voorzieningen. De SP kiest voor sociaal. Brussel moet sociale rechten juist helpen versterken in plaats van ze af te breken. Daarom pleiten we ook voor een minimumloon, overal in Europa, gekoppeld aan de lokale koopkracht. Daarom willen we ook een einde aan de mensenhandel en uitbuiting via koppelbazen van werknemers en schijnzelfstandigen uit andere lidstaten. Gelijk loon voor gelijk werk, dat is ons motto. Op dit ogenblik wordt dat nog tegengewerkt door de eurocraten: die spelen werknemers liever tegen elkaar uit en zijn blij met de loonsverlagen in Zuid-Europa, want die kunnen op termijn ook in andere lidstaten tot loonsverlaging leiden. Onlangs werd bekend dat ze zelfs een zesdaagse werkweek willen opleggen. Hun waanidee is dat we daarmee de Chinezen, Brazilianen en Indiërs op de wereldmarkt kunnen verslaan. Op lonen kunnen we die concurrentiestrijd echter nooit winnen. Beter is het te investeren in onderwijs en onderzoek. Dat vraagt om een stimulerende, actieve en dus niet noodzakelijkerwijs kleine overheid.

Voor de SP is Europa een gegeven. Europese landen zijn onze samenwerkingspartners. Met hen willen we in gesprek. Men hen willen we een sociaal Europa mogelijk maken. Brusselse neoliberale eurocraten laten we liever rechts liggen. Pas als het lukt om overal in Europa bondgenoten te vinden voor onze sociale ideeën, dan mogen de eurocraten doen waar ze ook voor zijn ingehuurd: onze afspraken op papier zetten en eventueel kijken of we ze goed uitvoeren. Jammer voor de Brusselse lobbyisten van grote bedrijven en speculanten, want daarvoor zullen steeds meer deuren gesloten blijven. Voor de vakbonden, de MKB-organisaties, en alle non-gouvernementele organisaties die het algemeen belang voorop stellen, gaan die wagenwijd open. Zo'n Brussel wordt weer menselijk en dat is precies wat we wél willen.

‘ROEMER HEEFT GELIJK’

Tekst: Tijmen Lucie

Het interview van Emile Roemer in het Financieel Dagblad van 15 augustus, waarin hij verklaarde de boete voor een eventuele overschrijding van de Europese begrotingsregels niet te zullen betalen, veroorzaakte veel opschudding. Politici van uiteenlopende partijen vielen over Roemer heen. Zo noemde Maxime Verhagen de uitspraken ‘diepriest’ en vond Jolande Sap het een ‘vette tomaat naar Europa’. De hardste kritiek kwam van Alexander Pechtold, die Roemer diskwalificeerde als premierskandidaat. Politicoloog en socioloog Merijn Oudenampsen neemt het voor Roemer op en pleit voor een links tegengeluid.

Wat vond u van de reacties van de diverse politieke kopstukken op het interview met Roemer in het Financieel Dagblad?

‘De reactie van de PvdA was er een van je hebt gelijk, maar het is niet diplomatiek wat je zegt. Dit is de strategie die zij voor deze verkiezingscampagne heel bewust gekozen heeft: om zich te presenteren als de regeerfähige variant op de SP.

De reacties van de Kunduz-coalitiepartijen (VVD, CDA, D66, ChristenUnie en GroenLinks) vond ik treurig. De uitspraak ‘Over my dead body’ van Roemer was weliswaar fel, maar zijn analyse was naar mijn mening zeer gedegen en goed onderbouwd. Met hem zeggen immers zowel instanties als het IMF en de OESO, als vooraanstaande economen als Krugman en Kleinknecht dat je in tijden van crisis juist moet investeren, in plaats van alleen maar bezuinigen. Wat je duidelijk zag is dat de vijf Kunduzpartijen bezig waren om de politieke ruimte af te bakenen, waarbinnen je als partij mag bewegen. De boodschap was: wil de SP na de verkiezingen tot een coalitie toetreden dan zal zij zich moeten voegen naar de ‘politieke realiteit’, waarbij de 3%-norm (het criterium dat het bergotingsstekort van EU-lidstaten op jaarbasis onder geen beding boven de 3% uit mag komen) en het Stabiliteitspact heilig zijn. Roemer had moeten proberen om de afbakening te doorbreken. In plaats

daarvan bond hij in. Hij had natuurlijk het medialandschap tegen zich, maar dit was het moment om het debat te framen in termen van groei versus snijden. Het is uiteindelijk een wedstrijdje ‘wie kan het beste bezuinigen?’ geworden.

Hoe beoordeelt u het debat dat in Nederland over de eurocrisis wordt gevoerd?

‘Het algemene debat over de crisis vind ik zeer eenzijdig en wordt op valse gronden gevoerd. Veel beweringen die worden gedaan staan in geen verhouding tot de economische werkelijkheid. Zo stelt Flip de Kam, een gematigd en vooraanstaand econoom, dat De Jager en Rutte vooral morele en nauwelijks economische argumenten gebruiken. Veel politici hebben weinig kaas gegeten van economie. De vergelijking die Rutte maakt tussen overheidsfinanciën en een huishoudboekje, bijvoorbeeld waarbij je niet meer mag uitgeven dan je binnenkrijgt, is volstrekt onjuist. Wanneer je bezuinigt in een recessie krijg je vraaguitval en vererger je de problemen.

Je kunt dat natuurlijk aan onwetendheid wijten, maar het kan ook een bewuste strategie zijn. Bepaalde onderdelen van de economie floreren namelijk bij de bezuinigingsdrift die overal in Europa gaande is. Zo is het grootbedrijf in de exportsector gebaat bij het omlaag drukken van de lonen en het uitkleden van de verzorgingsstaat. Het verbetert de concurrentiepositie ten opzichte van een land als China.’

Hoe heeft het zover kunnen komen dat rechts Nederland het publieke debat domineert?

Daarvoor moeten we ruim tien jaar terug in de tijd gaan. In het kielzog van Fortuin kwam er toen een nieuwrechtse beweging van intellectuelen, media en opiniemakers op die erin slaagde om de politieke actualiteit naar haar hand te zetten. In tegenstelling tot links, lukte het deze beweging wel om op thema’s als integratie/islam, vrijheid van meningsuiting, veiligheid en klimaatver-

‘Zijn analyse was naar mijn mening zeer gedegen en goed onderbouwd.’

andering, eenduidige standpunten te formuleren. De middenpartijen, maar ook gematigde media, bleken gevoelig voor deze nieuwrechtse retoriek en gingen haar ideeën overnemen. Met als gevolg dat rechts de boventoon ging voeren in het publieke debat.

Wat moet links volgens u doen om het publieke debat naar haar hand te zetten?

Met alleen beleid, of zoals bij de SP mobilisatie op straat, kom je er niet. We leven in een mediademocratie. Het is essentieel om de publieke opinie te bewerken. Dat is de les die we kunnen leren van Wilders en nieuwrechts. Nu zijn de media op economisch gebied overwegend rechts. Zelfs het NOS journaal heeft het over het huishoudboekje en noodzakelijke bezuinigingen. Links moet die consensus zien te doorbreken en tegenstellingen zichtbaar maken. Na het Kunduz-akkoord lukte dat voor korte tijd en is er even een debat geweest over groei versus bezuinigingen, maar het is niet gelukt om de neoliberale consensus te doorbreken. In de verkiezingsdebatten is het dan te laat, er is dan geen tijd om een groter verhaal uit de doeken te doen. Dat je als overheid moet investeren in plaats van snoeihard bezuinigen om uit de crisis te komen. Alleen door de ideeënstrijd in de media veel heftiger aan te gaan, kan links daadwerkelijk een vuist maken en werk maken van de democratisering van de Europese Unie en Nederland. Gelijk hebben is niet hetzelfde als gelijk krijgen.

Merijn Oudenampsen (1979) is politicoloog en socioloog. Sinds 2011 doet hij als promovendus onderzoek naar politiek populisme aan de Universiteit Tilburg.

VERNIEUWT DE VAKBEWEGING?

Tekst: Matthias van Rossum

De vernieuwing van de vakbeweging heeft de pennen in beweging gezet. Niet alleen bij betrokken leden van de vakbond, of juist de critici, maar ook bij de vakbeweging zelf. Deze zomer kwam het Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging De Burcht met de publicatie 'De vakbeweging vernieuwt'. Daarin wordt onderzocht 'wat de belangrijkste maatschappelijke ontwikkelingen zijn en hoe deze de positie van de vakbeweging beïnvloeden.' Het wetenschappelijk bureau wil daarmee, in de woorden van directeur Paul de Beer, een bijdrage leveren aan het debat over de koers van de vakbeweging door te 'helpen om een visie te ontwikkelen die aanzienlijk meer omvat dan alleen een nieuwe organisatiestructuur.'

De publicatie is een bundeling van een aantal korte artikelen en interviews over de koers van de vakbond. In de interviews met verschillende vakbondsbestuurders wordt aandacht besteed aan reeds ingezette initiatieven en vernieuwingen van praktijken en organisatievormen van de vakbeweging. In de bundel is een centrale plek ingeruimd voor het postuum uitgegeven artikel met de titel 'De toekomst van de vakbeweging' van de Utrechtse hoogleraar arbeidsvraagstukken Harry Coenen. Het artikel werd geschreven 'rond de eeuwwisseling'.

Het is een opvallende keuze om de postume uitgave van de tekst van Coenen zo'n centrale rol toe te bedelen in een publicatie over de vernieuwing van de vakbeweging anno 2012. Coenen schreef duidelijk in een optimistische tijd – een tijd waarin de gevolgen van het polderen nog niet tot in volle omvang waren doorgedrongen. Coenen definieert het doel van de vakbeweging dan ook om 'binnen het kapitalisme tegenwicht te geven door steeds weer opnieuw te proberen grote machtsverschillen te verkleinen die binnen het kapitalisme steeds weer opnieuw de kop op steken.' Dat was wellicht interessant in een periode van 'een zeer krappe arbeidsmarkt', waarin vakbonden – aldus het advies van Coenen – zouden moeten inzetten op de employability van werknemers en op een wederkerig Human Resource Management-beleid.

Maar het getuigt van een haast stuitende naïviteit van de redacteurs om deze tekst meer dan een decennium later centraal te stellen in een bundel over de huidige herinrichting van de vakbeweging. Juist in een tijd waarin het systematisch falen van het kapitalisme schrijnender zichtbaar is dan ooit tevoren. Marktwerking heeft de verhoudingen tussen werkgevers en werknemers zelfs op scherp gezet in voorheen zachtere semi-publieke sectoren als de zorg en onderwijs. Neoliberaal discours heeft het HRM-beleid in de meeste bedrijven tot op het bot uitgehold – de buzzwoorden wederkerigheid en employability zijn vooral termen waarmee werknemers kunnen worden geloosd. En dat op een moment dat de crisis vanuit een

roekeloos roofzuchtige financiële sector is overgeslagen naar de arbeidsmarkt, de huizenmarkt, pensioenfondsen en overheden. Dus: welke wederkerigheid, en welke employability?

En, inderdaad, de vakbond heeft een verantwoordelijkheid om haar achterban te helpen om zich 'te ontwikkelen tot zelfstandige, zelfverantwoordelijke en mondige burgers.' Wat dat betreft zijn de voorstellen om meer werk te maken van 'het organiseren van actieve meningsvorming onder haar leden en medewerkers' en een actievere bemoeienis middels de ondernemingsraden een noodzakelijke eerste stap. Maar een individuele benadering en brave medezeggenschapstrategie gaat werkend Nederland niet uit de brand helpen.

Toch biedt de tekst van Coenen wel aanknopingspunten. Coenen waarschuwt nadrukkelijk voor de 'vakbeweging als "sociale ANWB"', omdat het nog maar de vraag is of deze 'tegen andere professionele dienstverlenende instanties is opgewassen'. Zijn oplossing: leden de ruimte geven 'om hun eigen antwoorden en oplossingen te formuleren'. De vakbond moet de mogelijkheden daartoe scheppen. De stappen om daar te komen zoekt Coenen in het actiever betrekken van (kader)leden bij standpuntbepaling en beleidsformulering van de vakbeweging, meer differentiatie van vakbondspraktijken – afwisseling van bottom-up en top-down – en een benadering waarin de 'alledaagse ervaring basis [is] voor beleid'.

Vooral dat laatste lijkt een effectieve manier om de vakbeweging nieuwe kracht in te blazen. Het reflecteren op de alledaagse situatie op de werkvloer is de beste manier om leden en (nog) niet-leden te laten nadenken over de bestaande problemen, de oorzaken, en mogelijke oplossingen. Maar ook hier geldt: de tijden zijn veranderd, en de reflectie zal niet louter leiden tot voorstellen voor scholingsmogelijkheden en het plaatsen van planten op de werkplek. Werkend Nederland heeft afgelopen jaren niets gemerkt van de in de bundel geroemde 'wederkerigheid'. Korte termijncontracten zijn de nieuwe norm. Het ontslagrecht en de pensioenleeftijd staan onder druk. En de werkgeversorganisatie presteerde het recent in verkiezingstijd te waarschuwen voor die ene linkse partij, en eerder voor het opkomend 'radicalisme' in de vakbeweging.

Let wel: dat 'radicalisme' bevond zich precies daar waar actieve vakbondsleden het heft weer zelf in handen namen – en waar de vakbeweging bloeit als nooit tevoren. Dus in dat opzicht had Coenen gelijk. Geef leden de ruimte. En laat ze hun eigen antwoorden formuleren. Maar bedenk wel dat deze antwoorden zich niet noodzakelijkerwijs 'binnen het kapitalisme' zullen begeven – en dat is misschien maar goed ook.

B. Ormel, L. Beukema, W. Engels (red.), *De vakbeweging vernieuwt* (Amsterdam 2012).

De publicatie is te bestellen bij de Burcht (€15 excl. verzendkosten)

VOOR HET FORMEREN VAN EEN KABINET BESTAAN NAUWELIJKS REGELS

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Bert Verhoeff / Hollandse Hoogte ©

De SP zou na de verkiezingen van 12 september voor het eerst in haar bestaan kunnen toetreden tot een regering. Zo'n nieuw kabinet komt echter niet zomaar tot stand. Er gaan vaak langdurige onderhandelingen aan vooraf. Hoe het formatieproces in zijn werk gaat beschrijven historici Carla van Baalen en Alexander van Kessel in hun pas verschenen boek 'De kabinetsformatie in vijftig stappen'. Co-auteur Alexander van Kessel: 'De kabinetsformatie is een organisch gegroeide procedure met bepaalde gebruiken die zich in de loop der tijd gevormd hebben, maar altijd veranderd kunnen worden.'

Wat mij opviel bij het lezen van uw boek was dat er eigenlijk nauwelijks regels bestaan voor een kabinetsformatie. Hoe zit dat precies?

'Er bestaat inderdaad maar een echte constitutionele regel: de Grondwet bepaalt dat de koning een rol speelt bij het begin en het eind van de formatie. Zij ontslaat officieel het oude kabinet en benoemt en beëdigt het nieuwe. Daarnaast zullen juristen zeggen dat in het staatsrecht de ongeschreven regel bestaat dat het kabinet dient te steunen op een meerderheid in de Tweede Kamer: de vertrouwensregel. Deze conventie is definitief bevestigd sinds 1939 toen het vijfde kabinet-Colijn al tijdens het debat over de regeringsverklaring naar huis werd gestuurd, omdat het buiten de Tweede Kamer om geformeerd was, waardoor de parlementaire vertrouwensbasis ontbrak. Wel zijn er veel gebruiken in de kabinetsformatie die zich in de loop der jaren gevormd hebben. Deze conventies liggen echter niet vast en kunnen altijd veranderd worden. Zo staat er nergens in de grondwet dat er een regeerakkoord gesloten moet worden. Een formatie kan soms lang duren, maar uiteindelijk wordt er altijd een oplossing gevonden binnen het staatsrechtelijk kader. Zo kwam er in 2010 een gedoog-regering tot stand. Je mag hier van vinden wat je wilt, maar een dergelijke constructie is wel degelijk toelaatbaar.'

Kunt u in grote lijnen aangeven hoe een kabinetsformatie tot stand komt? Welke fases zijn er te onderscheiden?

'In feite zijn er drie belangrijke fases in het formatieproces te onderscheiden. Na de verkiezingen wordt eerst een informateur aangesteld, die gaat onderzoeken wie met wie een kabinet kan gaan vormen. Dit noemen we ook wel de verkennende fase. Meestal is deze informateur iemand die wat verder van het Binnenhof afstaat, hoewel hier bij de laatste formatie in 2010, met Uri Rosenthal (hij was destijds senator, red.), van afgeweken werd. Vervolgens wordt er een nieuwe informateur benoemd, die met de beoogde coalitiepartijen programmatisch te werk gaat. Deze fase duurt net zo lang tot de partijen eruit komen. Dat dit proces tijdrovend kan zijn bewees de formatie van 1977, die maar liefst 208 dagen duurde. Deze informateur staat over het algemeen dicht bij de beoogde minister-president.

In de laatste fase komt de formateur aan bod. Hij is de kandidaat-premier die als taak heeft om zijn ministersploeg samen te stellen. Dit kost vaak niet meer dan vier á vijf dagen. Dan benoemt de koningin het nieuwe kabinet en krijgen we de befaamde bordescène. Om de formatie volledig af te ronden moet de zojuist aangestelde regering verantwoording afleggen aan de Tweede Kamer. Pas dan kan het kabinet echt van start.'

Wat zijn de belangrijkste veranderingen die zich in de afgelopen tweehonderd jaar parlementaire geschiedenis hebben voorgedaan in het formatieproces?

'Dan noem ik in de eerste plaats de toegenomen invloed van het parlement: de zogenoemde 'parlementarisering' van de kabinetsformatie. Vóór de grondwetsherziening van 1848 benoemde de koning de ministers zelf. Hij kon het kabinet ook naar huis sturen als het hem niet meer beviel. Na het overlijden van koning Willem III, liet zijn weduwe koningin regentes Emma, zich aan het einde van de negentiende eeuw adviseren door de politieke leiders, voordat ze een formateur benoemde. Zeker na 1900 kwam de Tweede Kamer steeds meer in beeld bij het formatieproces. Langzamerhand werd de rol van de koningin kleiner. Zo ging koningin Wilhelmina de fractievoorzitters van de grote partijen raadplegen. Haar beslissing om een formateur aan te wijzen baseerde ze op deze adviezen. In 1913 mocht voor het eerst de fractieleider van de als 'staatsgevaarlijk' beschouwde Sociaal-Democratische Arbeiderspartij, Pieter Jelles Troelstra, langskomen. Troelstra kreeg overigens voor zijn bezoek aan Paleis Het Loo van het hof wel kledingvoorschriften mee. Na de Tweede Wereldoorlog werd het gebruikelijk dat álle fractievoorzitters, ook van de kleine partijen, hun zegje bij het staatshoofd mochten doen. Voor het eerst kwamen ook de fractievoorzitters van de SGP en de CPN op het paleis. Jaren later bracht ook Janmaat advies uit aan de koningin. Je ziet hierin dus een duidelijke democratisering van het formatieproces, zeker nadat vanaf 1971 de adviezen van de informateur aan de koningin openbaar gemaakt werden. Iedereen kan sindsdien de door het staatshoofd uitgevaardigde opdracht aan de (in)formateur vergelijken met de uitgebrachte adviezen. Er blijkt dan opvallend vaak een grote logica in de beslissing te zitten.

In de tweede plaats is ook de rol van de media in de loop der tijd sterk veranderd, van vrijwel afwezig in de negentiende en vroege twintigste eeuw tot alomtegenwoordig aan het begin van de eenentwintigste eeuw. Koningin Wilhelmina kon erg gepikeerd zijn als er zaken uitlekten. In 1901 heeft ze de planning van formateur Abraham Kuyper flink in de war geschopt, toen bleek dat de namen van de ministers die ze moest benoemen al in de kranten stonden. Kuyper kon er niets aan doen, maar hij moest wel zijn vakantieplannen aanpassen. Na de jaren zestig is de openbaarheid sterk toegenomen. De belangrijkste formatiestukken worden gepubliceerd, de informateurs en

1981: Premier en CDA-onderhandelaar Dries Van Agt steekt het Binnenhof over op weg naar de formateurs en naar het kabinet van Agt-Den Uijl.

formateurs, maar ook de betrokken politici geven voortdurend persconferenties. Het proces is normaal gesproken gebaat bij beslotenheid, dat onderhandelt het makkelijkst. Maar soms wordt de pers ook ‘gebruikt’. Onderhandelende partijen laten dan kleine overwinninkjes naar buiten komen, om de achterban tevreden te houden. Meestal komt dat de voortgang van de formatie niet ten goede.

Zijn er bepaalde kenmerken te onderscheiden in de verschillende fases van een kabinetsformatie die blijven terugkomen?

‘Ja, de uitkomst van de onderhandelingen moet altijd onvermijdelijk zijn. Formeren is eigenlijk elimineren, zo zei parlementair historicus Joop van den Berg ook al. De verkennende informateur streept net zo veel partijen weg totdat een werkbare coalitie over is, die kan steunen op een meerderheid in de Tweede en Eerste Kamer. Politieke wil bij alle partijen is daarbij noodzakelijk. Daarom ging het in 2003 mis tussen het CDA en de PvdA, omdat de wil bij Bos en Balkenende, vanwege de fundamentele tegenstellingen en verslechterde persoonlijke verhoudingen, ontbrak om samen in een kabinet te gaan zitten.

Daarnaast zie je dat sinds 1977 de grootste partij het initiatief neemt in het formatieproces. Cruciaal daarbij is dat je je lijsttrekker niet te snel in stelling brengt. In 1977 ging dat mis bij de PvdA, toen Den Uyl al direct als informateur aan de slag ging om een kabinet met het CDA te formeren. Toen de onderhandelingen mislukten en het CDA uiteindelijk met de VVD een kabinet vormde, liep de reputatie van Den Uyl veel schade op. Sindsdien komt de kandidaat-premier vrijwel altijd pas in de laatste fase van het formatieproces in beeld als de ministersploeg moet worden samengesteld.’

Wat zijn uw verwachtingen ten aanzien van de komende kabinetsformatie?

‘In maart van dit jaar is er door een meerderheid in de Tweede Kamer een wijziging in het Reglement van Orde aangenomen, waardoor de rol van het parlement nog verder toeneemt. In plaats van de koningin stelt de nieuwe Tweede Kamer nu zelf de informateur aan, wat moet leiden tot een democratischer en opener proces. Ik vraag me echter af of de formatie hierdoor soepeler en doorzichtiger zal verlopen, omdat er vóór het eerste Kamerdebat al achter de schermen afspraken gemaakt zullen worden. Het duurt immers acht dagen vanaf de verkiezingen voordat de nieuwe Kamer geïnstalleerd wordt. In die periode zullen er allerlei bewegingen zijn tussen de fracties. Tijdens het eerste debat van de nieuwe Tweede Kamer kan zodoende al bekend zijn wie met wie wil gaan regeren. Het is immers ondenkbaar dat de fracties blanco dat eerste debat ingaan en vervolgens al hun kaarten op tafel leggen. In het oude proces was een dergelijke gang van zaken minder denkbaar. Zo was in 2006, hoewel ik weet dat jullie daar anders over denken, voor iedereen zichtbaar dat de SP een kans kreeg om mee te doen. Nu kun je er bij het eerste Kamerdebat achter komen dat je helemaal niet mee mocht doen, omdat een aantal partijen in de achterkamertjes al een coalitie hebben gesmeed. Hoewel ik van mening ben dat de nieuwe procedure niet tot meer transparantie of meer snelheid zal leiden, verwacht ik dat de politieke uitkomst dezelfde zal zijn als altijd: er komt namelijk hoe dan ook een kabinet dat gesteund wordt door een Kamermeerderheid.’

Alexander van Kessel (1968) studeerde geschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen en promoveerde aan diezelfde universiteit. Hij is als onderzoeker verbonden aan het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis in Nijmegen. Hij was co-auteur van het overzichtswerk *Parlementaire Geschiedenis van Nederland* (2011) en publiceerde over de kabinetsformaties van 1959 en 1963.

Carla van Baalen en Alexander van Kessel, *De kabinetsformatie in vijftig stappen* (Amsterdam 2012) ISBN 978-94-610-5572-9

DE ARBEIDSWET

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Wikimedia commons

De Arbeidswet van 1919 was een belangrijke stap in de verbetering van de arbeidsomstandigheden in Nederland. De wet voorzag in een 8-urige werkdag en 45-urige werkweek voor fabrieksarbeiders en kantoortpersoneel. Daarnaast bevatte deze een verbod op arbeid door kinderen onder de 14 jaar en kwam er een maximum werkdag voor winkel- en horecapersoneel van tien uur. De wet bepaalde tevens dat vrouwen acht weken na de bevalling niet mochten werken. Ook de rust- en arbeidstijden in het bakkersbedrijf werden geregeld.

Aan het einde van de negentiende eeuw was het slecht gesteld met de arbeidsomstandigheden in Nederland. Het Kinderwetje van het liberale Kamerlid Samuel van Houten uit 1874 was een eerste aanzet geweest om vanuit de politiek met sociale wetgeving in te grijpen in de levensomstandigheden van kwetsbare kinderen. Deze wet verbood kinderen onder de 12 jaar in fabrieken te werken. In de praktijk veranderde er echter weinig, want er was nauwelijks controle op kinderarbeid. Daarom namen tien vooruitstrevende liberalen in 1886 het initiatief voor een parlementaire enquête naar de toestand in werkplaatsen en fabrieken. Helaas kon door ontbinding van de Kamer de arbeidsenquête niet worden voltooid, maar door de verhoren werden wel een hoop misstanden aan het licht gebracht. Mede door deze enquête kwam er in 1889 een Arbeidswet tot stand die overmatige en gevaarlijke kinder- en vrouwenarbeid beperkte en de Arbeidsinspectie instelde, die op de naleving van de wet moest toezien. Ondanks deze politieke ingrepen moesten arbeiders nog steeds veel te lang doorwerken. Vanaf 1890 gingen socialisten binnen en buiten het parlement zich steeds luider inzetten voor een kortere werkdag. Aanvankelijk werd de strijd gevoerd door de Sociaal Democratische Bond (SDB) van Domela Nieuwenhuis en het daaraan gelieerde Nationaal Arbeids Secretariaat (NAS). Later werd deze

overgenomen door de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) van Troelstra en het Nederlandse Vakverbond (NVV). SDAP en NVV wilden een einde maken aan de eindeloze werkdagen die geregeld zo'n elf of twaalf uur duurden. Zij realiseerden zich wel dat de stap naar acht uur, zoals de meer radicale NAS wilde, niet direct haalbaar was. Zij pleitten daarom in eerste instantie voor een 10-urige werkdag.

In 1906 diende het SDAP-Kamerlid Schaper daartoe een motie in met de volgende strekking: 'De Kamer, van oordeel dat, naast de grootst mogelijke beperking van den nachtarbeid en betere bescherming van jeugdige personen, de wettelijke beperking van den arbeidsduur voor alle volwassen arbeiders, en wel tot tien uren per etmaal, gewenscht is.' Door de verantwoordelijke minister werd de motie voor onderzoek aangehouden en verdween vervolgens in een bureaula. De NVV besloot zich hier niet bij neer te leggen en stelde een onderzoek in naar de arbeidstijden. De uitkomsten waren schokkend te noemen. Gemiddeld werd er zes dagen lang meer dan elf uur gewerkt. Bakkers werkten tachtig uur per week en nachtarbeid was zeker geen uitzondering. In andere sectoren werd door overwerk en personeelstekort vijftientig á zesendertig uur onafgebroken doorgewerkt. Omdat er vanuit de regering geen enkel initiatief kwam gaf de SDAP aan

Schaper de opdracht om met een wetsontwerp te komen om zodoende de politieke druk op te voeren. Grote vakbondsmanifestaties in Amsterdam en Rotterdam moesten de eisen verder kracht bijzetten. Naast de tienurendag wilde men zoveel mogelijk van de nachtarbeid af. Kinderen onder de 14 jaar mochten van de socialisten niet meer werken en er werd zelf een eerste aanzet tot zwangerschapsverlof gegeven. In de zomer van 1911 werd een deel van het wetsontwerp van Schaper door de Kamer aangenomen. Voor jongeren en vrouwen werd de nachtarbeid fors ingeperkt. De 10-urige werkdag haalde het echter niet. Toch kregen voorstanders van betere arbeidsomstandigheden steeds meer de overhand. Belangrijk hierbij was de revolutiedreiging in diverse Europese landen na de Eerste Wereldoorlog. Ook in Nederland dacht de socialistische voorman Troelstra in november 1918 dat de tijd rijp was voor een sociale omwenteling. 'Verzuimt het ogenblik niet, grijpt de macht die u in de schoot geworpen wordt', had hij geroepen. Hoewel zijn oproep tot revolutie nauwelijks weerklink kreeg, ging er wel een belangrijk signaal vanuit naar de politiek. Als er niets gedaan werd aan de verbetering van de arbeidsomstandigheden, dan zou op een gegeven moment wel de revolutie uit kunnen breken. Dit besef drong vooral door bij de katholieke minister Piet Aalberse (1871-1948). Hij kwam in 1918 aan het hoofd te staan van het nieuwe ministerie van Arbeid. Deze sociaal bewogen katholieke leidsman schreef aan het begin van de twintigste eeuw een groot aantal sociale wetten op zijn naam. Naast de Arbeidswet die hij in het voorjaar van 1919 door de Tweede Kamer loodste, was hij eveneens verantwoordelijk

Borstbeeld van de sociaal bewogen katholieke minister van Arbeid Piet Aalberse (1871-1948) die in 1919 de Arbeidswet invoerde.

voor de invoering van de Invaliditeitswet, de wet tot regeling van de vrijwillige ouderdomsverzekering, de Wet op het staatstoezicht der Volksgezondheid, de Landbouwongevallenwet en de Arbeidsgeschillenwet. Bakkerszoon Aalberse legde hiermee het fundament voor de latere verzorgingsstaat. Door de revolutiedreiging had hij zeker het tij mee. Het beangstigde

hem wel eens dat hij in zo'n korte tijd zoveel sociale wetten op zijn naam kon schrijven. Zo vertrouwde hij zijn dagboek toe: 'Zelfs de Sociaal-Democraten spreken met waardering over mijn werkplan en persoon. De toon is zóó gunstig, dat ik me eigenlijk ongerust maak: wat zal ik later tegenvallen!' Zijn voorgevoel bleek juist te zijn, want tijdens het tweede kabinet-Ruys de Beerenbrouck (1922-1925) kreeg hij aanzienlijk minder voor elkaar. Ondernemers en conservatieven waren een stuk minder toegeeflijk geworden, terwijl ook in zijn eigen kabinet de weerstand tegen zijn sociale hervormingspolitiek

groeide. Zijn collega's klaagden dat zijn plannen in tijden van crisis veel te duur waren. Zijn Ziektewet en ontwerp voor een ziekenfondswet kwamen mede daarom niet in behandeling. Toch kreeg hij nog aardig wat voor elkaar. In 1923 bracht hij bijvoorbeeld de Arbeidsgeschillenwet tot stand, waarbij de functie van rijksbemiddelaar in het leven werd geroepen die in geval van een arbeidsconflict kon bemiddelen. Hoewel hij zeker geen vriend van de socialisten was, ging zijn Arbeidswet uit 1919 zelfs nog verder dan de wensen van SDAP en NVV: namelijk een 8-urige werkdag en een 45-urige werkweek voor fabrieksarbeiders en kantoorpersoneel. Vol trots schreef hij hierover in zijn dagboek: 'Een krachtig agitatie-middel was zoo den rooden broeders uit handen geslagen! Ik ben met deze wet zoover gegaan als mij mogelijk was: achturedag, vrije zaterdagmiddag en 45-urige werkweek voor fabrieken en werkplaatsen en voor kantoren; overal elders tienuredag, met mogelijkheid om bij algemeene maatregel van bestuur tot acht uur over te gaan. Wordt dit zoo aangenomen, dan zal onze Arbeidswet de beste van Europa zijn. Mijn socialistische ambtgenoot van Arbeid in Denemarken is niet verder gegaan dan de achturedag in continubedrijven!' Aalberse had gelijk, want ook in Europees perspectief waar een 48-urige werkweek gebruikelijk was, was zijn wet vooruitstrevend. De strijd was echter nog lang niet gewonnen, want onder druk van de ondernemers en de crisis van de jaren '30 werd een aantal maatregelen alweer snel teruggedraaid. In veel fabrieken en industrieën werd de werkweek weer verlengd tot 48 uur en werden de arbeiders gedwongen tot meer overwerk. Het zou zelfs tot na de wederopbouwjaren duren voordat de discussie en de uitvoering van de achturedag opnieuw werd opgepikt.

CPB: DOORGEREKEND OF DOL GEREKEND?

Tekst: Hans van Heijningen

HANS VAN HEIJNINGEN

Sinds 1986 rekent het Centraal Planbureau (CPB) de verkiezingsprogramma's van politieke partijen door. Aanvankelijk door middel van een globale toets, maar in de loop van de jaren steeds uitgebreider. De afgelopen maanden hadden 60 medewerkers van het CPB en 20 van het Planbureau voor de leefomgeving het daar druk mee. Ook de SP laat haar verkiezingsprogramma al tien jaar doorrekenen door het CPB. Bij de laatste verkiezingen bedankten alleen de PvdD en de DPK van Hero Brinkman voor die eer.

Doorrekeningen: de avond voor de verkiezingen ging Maarten van Rossem in het programma '1 voor de verkiezingen' vol op het orgel. 'Als ik de afgelopen weken iets achterliks mee heb gemaakt, is het wel de doorrekening van de verkiezingsprogramma's door het CPB. En als ik het woord achterlijk gebruik, dan is dat geen mening maar dan is dat wetenschappelijk onderbouwd. De CPB-modellen zijn pure fictie, deels ideologisch gestuurd en te manipuleren door mensen die de vooronderstellingen van de modellen kennen', aldus het media-orakel en lijstduwer van de PvdA. De huidige nummer 1 van die partij, Diederik Samsom, schreef in de zomer van 2006 voor het NRC Handelsblad overigens het artikel 'Stop dictatuur Centraal Planbureau'.

In de discussie over het CPB drukten SP-vertegenwoordigers zich een stuk

genueancerder uit. Zo geeft Ewout Irrgang aan dat er binnen de SP ook dit jaar discussie is geweest over de vraag of het programma aan het CPB voorgelegd wordt. Arnold Merkies, die deze maand geïnstalleerd wordt als nieuw Kamerlid van de SP: 'Op zich is het fijn dat er een beetje gekeken wordt naar de consequenties van voorgesteld beleid, maar bij de manier waarop dat gebeurt kun je de nodige vraagtekens zetten.'

Dan de belangrijkste resultaten van de CPB-doorrekeningen. Alle partijen blijven voor 2013 binnen de 3%-norm, die door Brussel voor het begrotingstekort is vastgesteld. Op dat vlak krijgt geen van de deelnemende partijen een onvoldoende. Wat betreft de overige resultaten: 'CPB-cijfers slecht nieuws voor de PvdA' (openingskop NRC 27 augustus); bij de SP zit je het beste qua koopkracht; en, de VVD is banenkampioen. Bij de SP in 2040 250 duizend banen eraf, bij de VVD 250 duizend banen erbij, luidde de CPB-conclusie. Het verschil tussen SP en VVD is een half miljoen banen. Dat werd vervolgens het mantra van VVD-voorman Rutte, werkgeversvoorzitters Wientjes en Biesheuvel en de krant van wakker Nederland, De Telegraaf.

Het verschil van een half miljoen banen – ook al hebben we het over 28 jaar – dat hakt erin. Een goede reden om eens nader te kijken waarom de SP zo slecht is voor de werkgelegenheid en de VVD het zo goed doet op dit vlak. Het antwoord blijkt verrassend simpel: wie inkomensverschillen verkleint vernietigt banen, wie de uitkeringen afschaft of drastisch verlaagt schept banen, zo luidt de veronderstelling binnen de klassieke economie. Niet alleen SP'ers maar ook meer gematigde sociaal-democraten hebben daar problemen mee; ook voormalig FNV-voorzitter Agnes Jongerius vindt dat het CPB in dit opzicht van verkeerde veronderstellingen uitgaat.

Als het aan de SP ligt maken we nogal wat regelingen (waaronder de ziektekostenverzekering) inkomensafhankelijk. Dat leidt er in de logica van het CPB toe dat hoger betaalden minder gaan werken; een boete op

een hoog inkomen doet de werklust namelijk verminderen. Ze gaan lekker op de bank zitten vanwege de belasting op succes.

Nee, dan de VVD. Die maakt de arbeidsmarkt flexibel, verlaagt en verkort de uitkeringen en de uitkeringsduur, zodat al die niet productieve medeburgers eindelijk van de bank af komen en de handen uit de mouwen steken. Wie honger heeft of zijn huur niet kan betalen, gaat namelijk echt wel aan het werk en wie wil werken vindt werk. Zo word je werkgelegenheidskampioen. Emile Roemer heeft het in dit verband terecht over pulpbanen waar je er een paar van nodig hebt om rond te kunnen komen. Nog los van de vraag of die pulpbanen er in 2040 echt komen. Want net als de meeste deskundigen heeft ook het CPB in 2008 via de media moeten vernemen dat het financiële systeem in de VS en later Europa op instorten stond. Het kan gebeuren dat je niet weet wat er morgen gaat gebeuren, maar om vervolgens te claimen dat je 28 jaar vooruit kunt kijken...

Dan een ander argument dat korte metten maakt met het liberale uitgangspunt: hoe ongelijker de inkomensverschillen, des te beter de economische perspectieven. Uit tal van onderzoeken blijkt dat kleine inkomensverschillen een gunstig effect hebben op de volksgezondheid, tot minder criminaliteit leiden en tot meer vertrouwen in elkaar en in de politiek (prof. Herman Werfhorst, hoogleraar sociologie UvA). Het kan zijn dat we op die manier niet alleen beter maar ook goedkoper uit zijn, maar met dat soort verhalen kan het CPB helemaal niks want ze passen niet in de gangbare modellen van de klassieke economie. Nee, investeringen om sociale achterstanden en inkomensongelijkheid te verkleinen zijn kosten; baten als meer veiligheid, minder criminaliteit en lagere medische kosten blijven buiten beschouwing. Met zo'n scheidsrechter heb je geen tegenstander nodig, lijkt mij een logische conclusie voor wie een voorstander is van eerlijk delen.